

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Mégegyszer az «unitárius hitviták»-ról.

Balassa József tanár úr szívesességéből én is áttanulmányozhattam a birtokában levő, «Unitárius hitviták» című s az Irodalomtörténet 1913. évf. 156—160 l-in ismertetett kéziratos kötetet. Észrevételeimet az alábbiakban foglalom össze.

1. A *debreceni disputa* ezuttal harmadik formában válik ismeretessé. Első volt a Jakab Elek által közölt szöveg. Jakab közlésében sok hiba van, melyek egy részét a másoló csinálta, nagyobb részüket azonban átvette a Kénosi-Uzoni-féle unitárius egyháztörténetből. Maga ez az «alap»-szöveg is csak másolat s így nem egészen hiteles, mégis legközelebb állhat az eredetihez. A kolozsvári unitárius kollégium tulajdonát képező kézirat — melyet Szolga Ferenc könyvtárnoksága idejében 1760 febr. 18-án Bodor András ajándékozott a bibliothékának — már módosított s bővített szövegfű. Iratásának ideje I. Lipót uralkodásának (1657—1705) első éveire esik, mint-hogy a 22-ik oldalon Varga Ferenc így szól. «... még a doákok is megtartják azt a szólásnak formáját, noha egy a személy, akinek szól, mint *Nos Ferdinandus, Nos Leopoldus*». Kénosi-Uzoninál (szkeroszturi pld. I. 172. l.) e mondat eképen van: «... noha egy a személy, akinek szól, de mindazonáltal sokaságot jegyző szóval szól, mint in initiis Diplomatum: nos Ferdinand». Ez a *nos Ferdinandus, nos Leopoldus* a XVIII. századi hallgatóság kedvéért mondódott, amely már nem sokat értett a rideg theologiai argumentumokhoz. Hogy a debreceni disputáció ebben a formájában iskolai előadásokra volt előkészítve, azt a szóban levő kézirat első tekintetre is elárulja. Kanyaró F. tüzetesen összehasonlította a Kénosi-Uzoni-félét s ezt a szöveget és az eltéréseket erre a kéziraatra piros tintával ráírta. Nincs oldal a 34 közül, melyet érintetlenül hagyhatott volna. Nem óhajtom Firtos Ferencet munkájában megelőzni — ki a debreceni disputának teljes szövegszerinti publikálását s ami ezzel bizonyára együtt jár, jegyzetekkel kísérését, igéri (Irodalomtörténet, 1913 évf. 318—319 l.) —, ezért most csak annyit jegyzek még meg, hogy a szóban levő kolozsvári másolat a címben s az első 5 oldalon *Péter püspök*-öt ír — kétségtelenül a másoló jóvoltából —, utóbb azonban az eredeti *Péter pápa* formát használja, mint a Kénosi-Uzoni-féle szöveg is eleitől végig. Ezek alapján én azt gondolom, hogy a Kénosi-Uzoni-féle másolat hűbb az eredetihez, mint

a Bodor ajándékozta példány. Ezekhez járul most harmadikul Incefi Józsefnek 1810 októberéből való másolata, melyet Balassa József úr fedezett fel. Ez a másolat hiányos. Hiányzik belőle a Bodor ajándékozta példány 9—10 oldala (Kénosi-Uzoninál a 165—166 lapon) néhány sor hijján. Szövege az előbbiekhöz képest romlott, mert feltűnően sok változtatás van benne, néha épen az értelem kárára. Úgy látszik, Incefi már csak könyvtári érdekességül másolta.

2. A *Colloquium* tartalmát Balassa i. h. részletesen s szemelvényekkel ismertette. Iratásának idejéül én a XVIII. század második felét gondolom. Hogy nem a XVI. században készült, azt sok argumentum bizonyítja. Ime néhány: 1. A pápista a darab elején Kolozsvár katolikus hitre téréséről szól, — mi a XVIII. század derekán történt. 2. A rex magát a lengyelek, törökök, csehek hatalmas urának mondja, ki birja Moldaviát, Szlavoniát és több országokat. Ilyen valótlanságot a XVI. századnak egyetlen poétája sem mondhatott. Még kevésbé azt, hogy János Zsigmond Dávid Ferencet «mint eretneket» elfogatta. Mária Cell emlegetése sem XVI. századi sajtáság. Viszont atheus szerepeltetése csak a XVIII. században volt lehetséges; gondolatai, mondásai mind a descartesi filozofiának olyan amilyen viszhangja.

3. A *nagyváradi komédia* a XVI. századi magyar dráma történetének egyik legbecsesebb emléke. Méltatását lásd «Unitárius drámák a XVI. században» c. dolgozatomban. (Irodalomtörténet 1913 júniusi füzet.)

4. *Az egy állatban levő*, stb. theologiai tanulmány, vagy a szöveg szerint «az apostoli credo próbaköve» két részre oszlik. Első része azt bizonyítja, hogy a *Hiszkegy*-gyel csupán az unitárius vallás tanításai egyeznek, a többi felekezeteké nem. Második része a szentháromság fogalmának fejlődését adja a nevezetesebb egyház- és dogmatörténeti munkák felsorolásával. A végső sorok szerint «collecta et disputata per. M. Torotzkanum». Ez kétségtelenül igaz lehet, de a szövegben más van. «Ihon immár a háromságnak eredeti és találmánya» kezdetű rész évszámutalásai pontosan 1620-at adnak. Ekkor azonban Torockai Máté már nem élt (megh. 1616-ban). A szöveget tehát nem is ő fogalmazhatta. Maga a tanulmány első sorban unitárius dogmatörténeti szempontból fontos, valamint a következő is.

5. *Próbakő*. Ez a terjedelmes tanulmány 1812-ből való, miként erre a szöveg ismételtlen utal. Az irodalomtörténet nem sok hasznát láthatja, annál inkább az unitárius dogmatörténet. Ismeretes u. i., hogy az unitárius egyház Dávid F. elfogatása és elítéltetése után két részre oszlott. A nagy többség sociniánus hitű lett s elfogadta a Blandrata-Hunyadi-Demeter-féle confessiot. A számra nézve jelentéktelen kisebbség, de akik Dávid F. életében az unitárius mozgalmaknak legélesebb eszű irányítói voltak, mint Karádi, később Válaszúti, stb. — megmaradtak tisztán unitáriusokul. A socinianusok az egyház kebelében üldözték a Dávidistákat úgy, hogy az u. n. XVII. századi szombatos üldöztetés idején Dávidnak már csak neve s emléke él, de igazi — dogmakövetője alig volt. A viszony e két testvér szekta között odafejlődött, hogy a socinianus unitáriusok a

XVII. és XVIII. századon keresztül nyíltan megtagadták Dávid Ferencet s még a XVIII. századnak kiváló theologiausa, Szentábrahámi, sem vallott vele közösséget, noha a szakítást nem vallja be. Arról azonban, hogy a XIX. század elején is megtagadták volna, alig volt tudomásunk. Balassa kötetének e darabja most ehhez szolgálatot érdekes és értékes bizonytságot. «Igen megcsalatkoznak tehát azok az ellenkező atyafiak, — olvassuk a befejező sorokban — akik olvasván Arius, Photinus, Dávid Ferenc és hasonló írásait, azok szerint itélnék és gondolkoznak mifelőlünk, holott azok tiszta unitárius emberek nem voltak...» Így hát mégis csak igaz, hogy Dávid Ferencnek Karádin és Válaszútin kívül 300 esztendeig nem akadt hozzá méltó követője. Kik az ő nevét viselték s nyomdokain haladtak, lényegben különböztek tőle. Simén Domokos volt az első, ki az 1870—80-as években, tehát Jakab Elek előtt, «felfedezte» a theologus Dávidot. Sajnos, Jakab tanulmánya elfeledtette e fölfedezést.

6. *A keresztényi hitnek vallása* stb. című confessio a socinianus unitárius dogmáknak foglalátja. Baloldalon a dogma, jobb oldalon hozzá a bibliai locusra idézés. A confessionnak ez a formája — noha rövidebb alakban — régebben közismeretes volt.

Mindent összefoglalva Balassa úr hasznos szolgálatot tett szerencsés fölfedezésével a magyar irodalomnak és az unitárius egyháztörténetírásnak.

BORBÉLY ISTVÁN.

Egy virágének XVII. századbeli román fordítása.

Magyar irodalomtörténeti szempontból is értékesek azok az adatok, melyeket Alexics György közöl a bukaresti román történelmi társaság folyóiratában.¹ Értékesek nemcsak azért, mivel világot vetnek a XVI. és XVII. századbeli román köznemesek szellemi életére, hanem leginkább, mert felvilágosítást adnak a magyar irodalmi termékek olyan hatásáról, mely a XVII. század óta egészen a legutolsó évekig teljesen szünetel.

A XVI. és XVII. században a magyar irodalom hatása az erdélyi románságra elég jelentékeny. A kálvinizmus terjesztése (sokszor erőszakos módon) fontos szellemi tevékenységre serkentette a románság tollforgatóit, s mivel ők magyar iskolákban nyerték műveltségüket, ennek nyoma meglátászik egész munkásságukon. Az 1576 körül megjelent brassói szentírásmagyarázat és agendarium, a Szegedi-énekek fordítása, az 1583 szászvárosi «Palia», az 1642 és 1648-iki katechizmusok, a három XVII. századbeli még eddig kiadatlan egyházi énekgyűjtemények (Alexics György fölfedezései), a két prédikációs könyv, mind magyarból készült fordítások: az említett munkásságnak és hatásnak a termékei.

Alexics adatai igazolják, hogy ez irodalmi hatás nemcsak az egyházra szorítkozott, hanem áterjedt a szellemi élet világi talajára is. Részint a szoros összeköttetés a magyar nemességgel, részint pedig az újdonság varázsa, a román nemesek udvaraiban is ajtót tárt a vándorló történeti

¹ Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie, XIII. köt. 278—293 l.

és virágénekeknek. Ez pedig annál könnyebben eshetett meg, mert a román nemesség többsége úgy Fogaras földén, mint Máramarosban, Hunyadmegyében s a Bánságban kálvinista volt, s így magyar műveltségénél fogva közel állott e dalok észjárásához.

A virágénekeknek román nemesi körökben való elterjedésétől, s még inkább kedvelésétől románra fordításáig már csak egy lépésre volt szükség, hogy aztán a fordítás maga is útra kelhessen. Ez a lépés pedig nem ütközhetett nagy nehézségekbe.

A kolozsvári református gimnázium birtokában lévő «Petrovay-kódex» fontos bizonyítékát adja ennek.

A kódex tulajdonképen XVI. és XVII. századbéli magyar énekeket tartalmaz. A 136-ik lapon azonban egy magyar helyesírású román költeményt, egy román miatyánkot és egy román népdaltöredéket találunk. A miatyánk tökéletesen egyező a kálvinista miatyánkkal. Különös fontossága nincs. Legfeljebb megerősíti ama állításunkat, hogy a XVII. századbéli román nemesek nagy része, s így a kódex írója, Petrovay Miklós is, kálvinista volt. Nagyobb jelentőségű az ott «in Petrova die 18 mensis Octobris 1672» feljegyzett «*Kenték Ruményeszk de dragoszte Szkrisz*» — «Szerelemről írt román dal», amelynek értékét, bármennyire is göröngyös a formája, emeli az a tény, hogy ez az első feljegyzett erotikus költemény az egész román irodalomban.

A helyesírás magyar vonatkozásra mutat; kiderült, hogy a költemény 48 verssora tulajdonkép majdnem szó szerinti fordítása egy 1660-ban Szébenben keletkezett «Cantio de amore»-nak, amelyet a «Mátray-kódex» őrzött meg számunkra,¹ s amelyen a Balassi-féle hatások félreismerhetetlenek. A magyar virágének úgylátszik közkedvelt volt. 16 verssora a Vásárhelyi daloskönyvben is megvan.² Sőt a «Victoris-kódexben» lókotákkal írt dallama is fennmaradt. S ez adja kulcsát a mi fordításunknak. Mert a fordító, egyrészt az akkori román prozodia fejletlen volta miatt, másrészt az eredetinek hatása alatt, a magyar verselés szabályai szerint iparkodott feladatát megoldani. S így mai értelemben vett ritmusos menete a verseknek nincsen. A 13—14 szótagú sorok az ugyanannyi szótagú magyar soroknak megfelelően 4+3+4+3 vagy 4+3+3+3 tagolást mutatnak, itt-ott szabadabb változatokban. Főtürekvése a fordítónak az volt, hogy a szöveg énekelhető legyen s a zenéhez alkalmazkodjék.

A fordítás helyét illetőleg legvalószínűbb az a feltevés, hogy északon készült. A benne előforduló máramarosi tájszavak arra engednek következtetni. Igaz ugyan, hogy a fordítás nyelvezete a bánsági dialektus; de nem szabad elfelejteni, hogy a XVI. és XVII. század református román könyvek és szenténekek fordításai eme dialektusban készültek, és ezeket tanulták úgy a karánsebesi és lugosi, valamint a fogarasi román protestáns iskolákban; ezeknek tanítására kötelezték a fejedelmek a vladikákat. Így a kálvinista románság irodalmi nyelve a bánsági dialektus volt.

¹ Thaly K.: Régi magyar vitézénekek és dalok 1864, II. köt. 47. l.

² Ferenczi Z.: Vásárhelyi daloskönyv 1899. 89—90 l.

Tény, hogy a fordítás nem Petrovay műve. Az írás módja s következetlensége azt mutatja, hogy ő csak másolta, átvette más énekes könyvből a magáéba, ami természetesen a fordítás népszerűségét is bizonyítja. A fordítás élénk világot vet arra a magyar kulturájú román nyelvű lelki életre, amely az akkori korban összekötő hidul szolgált a magyar és román irodalom között.

STOICA VAZUL.

Kazinczy levélírói egyéniségéhez.

Kazinczy Ferenc összes műveinek kiadását méltán kezdte az Akadémia a «szent öreg» levelezésével. A Váczy Jánostól sajtó alá rendezett hatalmas kötetek határozottan legfontosabb és legbecsesebb emlékei Kazinczy pályájának. E levelek legnagyobb része nem olyan, mint amelyeneket manapság szoktunk írni. Kazinczy levelei épúgy irodalmi művek, mint egyéb munkái, sőt az ő életét betöltő nemes célú izgatás szempontjából hathatóssabbak, eredményesebbek, mint akár eredeti alkotásai, akár fordításai. A levélírás ő neki gyönyörűség, valóságos belső szükséglet és így leveleiből legalább is oly mértékben ismerjük meg az író, mint az embert. Az emberi élet alkalmosságait is legtöbbször írói, elvi magaslatra tudja emelni s levele azért nemcsak a címzettnek szól és nemcsak a szóban forgó egyes esetre. Valamint a hozzáérkező leveleket ő is félre szokta tenni s mikor egy kötetnyire gyűltek, együvé köttetni,¹ tudja azt is, hogy az ő levelei hasonló megbecsülésben részesülnek, kézzől-kézre járnak s az utókor is olvassa majd azokat. Ez eddig rendben van; de azokra, akik egy csomóban olvashatják immár az ő nagymennyiségű leveleit, néha szinte kellemetlen hatást tesz annak a látványa: mily gyorsan hül írói anyagga Kazinczynál az ember legszemélyesebb lelki mozgalma is s pl. a szívfacsaró bánat, mely legtöbbünknel csak töredezett hangokra képes, mily hamar megtalálja nála azt az olvasmányi emlékekből táplálkozó, konvencionális alakot, amelyet többé nem feszélyez a nyilvánosság.

Alig érte váratlanabb és fájóbb csapás Kazinczyt, mint első gyermekének, Iphigeniának 1806. aug. 18-án történt hirtelen halála. Ezt el kell hinnünk neki, nem annyira áradozó panaszaiért, hanem inkább annak az igazán őszinte és boldog büszkeségnek alapján, mellyel kis leányáról beszélt ennek megszületése óta haláláig folytonosan. Mindazáltal már másnap: aug. 19-én levelet ír *Cserey Farkasnak*, kizárólag a gyászessel foglalkozva. Meghatottsággal olvassuk a nagy író apai fájaldalmának kesergését, bár manapság kissé zavarólag hat ránk az a körülmény, hogy az egészen friss fájdalom mindjárt az édeskés Gessnerből keres hasonlatot, mondván: «[Feleségem és én] úgy ülünk, mint Gessner Ábelében Ádám és Éva, midőn elűzve a Paradisomból, egyik nyomoruságból a másikba estek...»² De ezt a pillanatnyi rossz hatást legott el is felejténé, meg is bocsátaná az ember, ha pár nappal később, aug. 25-én kelt s *Szentgyörgyi Józsefhez*

¹ *Kazinczy Ferencz levelezése*. III. köt. 284. l.

² *Kaz. Lev.* IV. köt. 273. l.

írt levelében nem ismételné, hogy «sorsom az, ami az első szülőké, midőn őket az Úr haragja a Paradicsomból kikergette...»¹ s ha még két hét múlva, szept. 7-én is, ugyancsak *Cserey Farkas*nak nem hajtogatná: «Úgy tetszett, mintha magunkban az Ádám és Éva képét látnám, amint azt Gessner írja Ábelében, midőn az Isten haragja kiűzte Édenből...»²

A már idézett aug. 19-diki levelében Niobéhez is hasonlítja magát: «Kevély voltam a szép gyermekben, mint Niobe s az Istenek nyilai engem is megsebzettek...» Ha visszagondolunk Kazinczy régebbi leveleire, melyekben kis leánya szépségével boldogan dicsekszik, a Niobe-hasonlat találónak és megindítónak tetszik; kissé lehül azonban meleg részvétünk, mikor az író nem akar békét hagyni Niobénak és aug. 24-én *Sárközy István* előtt is így tárja ki bánatos szívét: «Úgy jártam, mint Niobe; kevélykedtem a szép gyermekkel s valamely bosszús Istenség reám lövöldözte legiszonyatosb nyilait...»³ Még ugyanaznap részelteti a Niobe-hasonlatban *Kis Jánost* is: «Úgy jártam, mint Niobe. Kevélykedtem a gyermekben s egy bosszús Isten nekem szegezte minden nyilait...»⁴ Másnap *Szentgyörgyi József*hez küldött levelében is ott van: «Úgy jártam, mint Niobe. Kevélykedtem a gyermekben s egy bosszús Istenség nekem szegezte minden nyilait...»⁵ Augusztus 31-én *Ferencki Lajos*nak panaszolja: «Úgy jártam, mint Niobe; kevélykedtem a gyermekkel s valamely bosszús Istenség a legiszonyatosb nyilával lövöldözött össze...»⁶

Magát a betegség lefolyását, a halál okát is szinte szóról-szóra egyformán írja meg barátainak. A *Cserey Farkashoz* írt levelében (aug. 19.) ez olvasható: «Oda vagyok édes barátom!... A másodrendbeli fogak kínos ütközése s egy öldöklő hurút s azzal együtt járó szüntelen hideglelés eloltották [Iphigenia] rövid életét...» *Sárközy István*hoz (aug. 24.) így ír: «Oda vagyok! Phigiem megholt. Fogainak kínos indúlások, egy gyilkos hurút s az azzal együtt járó szüntelen hideglelés ölték meg...» Ugyanaznap *Kis János*hoz: «Phigie nincs többé! egy gyilkos hurút s az azzal együtt járó hideglelés a másodrendbeli fogainak ütközések eloltották epheméra életét...» Másnap *Szentgyörgyi József*hez: «Phigie nincs többé! Egy gyilkos hurút s az azzal együtt járó hideglelés s másod rendbeli fogainak kínos ütközések oltották el epheméra-életét...»

Tessék még a fenti levelekből egymás mellé állítani e sorokat: «Pusztá előttem ismét a világ! el van oltva az a remény, hogy ha én sírba szállok, lesz valaki, aki Sophiet az én szent szeretetemre, barátságomra, hűségemre s hathatós tiszteletemre emlékeztethesse...» (aug. 24.) — «Pusztá ismét előttem a világ. El van oltva az a remény, hogy ha sírba szállok, lesz valaki, aki Sophiet az én szent szeretotomre, barátságomra, hűségemre

¹ U. o. IV. köt. 278. l.

² U. o. IV. köt. 307. l.

³ U. o. IV. köt. 274. l.

⁴ U. o. IV. köt. 276. l.

⁵ U. o. IV. köt. 278. l.

⁶ U. o. IV. köt. 285. l.

s háladatos tiszteletemre emlékeztesse...» (aug. 25.) — «Oda az a kedves kilátás, hogy ha majd én nem leszek Sophie körül, marad valaki, aki ötet az én szent szeretetemre, barátságomra, hűségemre s háladatos tiszteletemre emlékeztesse...» (aug. 31.).

Bizonyára elég ennyi idézet a feltűnő módon egyező jajszavakból. Valódi gyászjelentéssel van dolgunk, a szó mai értelmében. A sok példány tartalma azonos. Hogy csaknem betűről-betűre azonos módon festi fájdalmát leveleiben, melyeknek keletkezését hetek választják el egymástól: ezt másképp nem lehet magyarázni, mint hogy Kazinczy — s ez rá nézve emberileg nem kis szerencse — mindjárt ihletté, költői motivummá dolgozza fel az ő legreálisabb fájdalmát is: a keservet *stilizálja* (Kazinczyra különösen ráillik ez a szó) s vagy csupán egy-egy költői helyzettel, emlékkel lép bánata erős kapcsolatba, vagy pedig sokszor a kifejezést, a szavakat is megtalálja, melyek szerinte legillendőbbek a megörökítendő érzelmhez s a melyeket, mint egy költői mű részeit, lehetőleg nem változtat, hanem csak terjeszt, nyomda hiányában kézzel írva. Kazinczy most tárgyalt levelei tehát — s természetesen rajtok kívül még nagyon sok — a művészi öntudatosságnak ugyanazon fokán állanak, mint «Phigie halálára» c. két verse, melyek pedig már *költeményei* között foglalnak helyet.

ZSIGMOND FERENC.

Vörösmarty: Keserű pohár.

Gyulai Pál, Vörösmarty Mihály összes munkáinak 1886-iki kiadásában, a *Czillei és a Hunyadiak* drámához írt jegyzetében azt mondja: költőnknek annyira megtetszett e tárgy, hogy *Hunyadi László* címen a folytatását is megakarta írni, ami mellett az ezen cím alatt közölt töredék is tanuskodik. Kovács Pál, győri író és orvos hagyatékában azonban a Szózat szerzőjének kezeirésében, két levele mellett meg lehet találni a *Keserű pohár*, hihetőleg első vagy második, kihúzásokkal és közbetoldásokkal tele kéziratát, melynek címe alatt zárójelben a következő magyarázat áll: H. L. szomorú játékból. — A két levél egyike 1839 dec. 9-éről, a másik 1840 jan. 7-éről van kelteve s a költemény papírja és alakja ugyanaz, mint az 1839 dec. 9-éről kelt levélé, így tehát nem lehetetlen, hogy azzal egyidőben küldte el Kovácsnak. Ezen az alapon inkább az a valószínű, hogy H. L.-ről akart először drámát írni, de a történet a kezei között kiszélesedett s így lett a címe «Czillei és a Hunyadiak». A kiadott töredék írása közben születhetett meg a *Keserű pohár*, mely oly sikerült volt, hogy költője jónak látta az új felfogással készülő darabba felvenni. Vörösmarty nehezen dolgozott, sokat törölt és javított, a drámai tárgyak kikerekítéséhez csak közepes tehetsége volt valószínű tehát, hogy Hunyadi László-ról akart először írni. — A kézirat egyébként philologiai szempontból is érdekes.

Az első rész 3. sz.-ban «Vagy vészhozó csatán» állott, melyet «Vagy vészterhes csatán»-ra igazított. — «S remélni biztosabbakat» (Kilián kiad. IX. köt.) sor helyett az eredeti így szól: «S remélni új — 's tán jobba-

kat». — «S hír, kéj 's rég esdett örömed» sor így van kijavítva: «S az esdett hír, kéj és örömid» — a Kilián-féle kiadásban azzal a változtatással, hogy az «*örömid*» visszajavítódott «*örömed*»-re.

PITROFF PÁL.

Széljegyzetek Petőfi verseihez.

Ily címmel Tolnai Vilmos az Irodalomtörténet legutóbbi füzetében Petőfinek kilenc költeményét magyarázgatja. Apróságokat mond el, de érdekeseket. Ilyenekben, ahol kutatni-fütetni, utánajárni kell, nincs párja Tolnainak. Örömmel olvashatja mindenki, mert ő nemcsak találni tud, hanem ítélni is.

Nekem ezúttal ahhoz a vershez van szólásom, mely így kezdődik: «*Rég veri már...*» Mert itt Tolnai nem jut eredményre. E dal utolsó versszaka:

«Te meg, czigány, húzd rá, majd kifizetem;
De úgy húzd, hogy megrepedjen a szívem,
Repedjen meg örömébe', bujába' ...
Így vigad a magyar ember, hiába.»

«nagyon hasonlít — úgymond — egy ma is eléggé közkeletű nótára:»

«Húzzad csak, húzzad csak keservesen,
Hogy a szívem megrepedjen;
Repedjen meg örömébe, bujába,
Így mulat az, kinek nincsen babája.»

«A nótát nem találtam régi gyűjteményeinkben. Azt kellene már most eldönteni: Petőfi olvasztott-e bele versébe egy régibb népdalt, vagy a nóta keletkezett-e Petőfi versének utolsó szakából.»

No hát döntsük el.

Petőfi nem olvasztott egy régibb népdalt a versébe. Amelyet közöl Tolnai, nem régi népdal, hanem három alkotó rész keveréke: az egyik a Petőfi verse, a másik *Tóth Edének* «*A falu rosszá*»-ba szőtt dala (II. felv.), a harmadik a népe, az ismeretes: «Kinek nincsen szeretője, babája». Tehát ama nóta nem keletkezhetett 1873 előtt. Tóth E. öt strófás dala így kezdődik:

«Húzzad, húzzad keservesen!
Ne erősen, csak csendesesen!»

negyedik szaka pedig így:

«Húzzad, húzzad keservesen!
Hogy a szíve repedezzen!»

Nagyjában Petőfi «*A faluban utcahosszat...*» című dalának mása, de a szóban levő dalnak nyomai is meglátszanak rajta.

Világos, hogy ama nóta mégis inkább Tóth Edéé, nemcsak azért, mert övé a kezdő sor, hanem mert az ő verséhez készült dallam szerint énekeltek és énekltek.

LEHR ALBERT.